

Ontwikkelpad

Van start- naar vakbekwaam

Inhoudsopgave

Inleiding	3
1 Introductie ontwikkelpaden.....	4
Wat zijn ontwikkelpaden?	4
Ontwikkelniveaus	4
Groeidimensies	4
Wettelijke bekwaamheidseisen	4
2 Ontwikkelpad van start- naar vakbekwaam	5
2.1 <i>Inhoudelijk bekwaam handelen</i>	5
Ontwikkelpad.....	5
2.2 <i>Didactisch bekwaam handelen</i>	6
Ontwikkelpad.....	6
2.3 <i>Pedagogisch bekwaam handelen</i>	7
Ontwikkelpad.....	7
2.4 <i>Professioneel bekwaam handelen</i>	9
Ontwikkelpad.....	9
Bijlage 1: Adviezen voor de co-creatielabs	11
Bijlage 2: Achtergrondliteratuur	15

Inleiding

Nationale Aanpak Professionalisering van Leraren

Met subsidie uit het Nationale Groeifonds werkt de Nationale Aanpak Professionalisering van Leraren (NAPL) aan doorlopende professionalisering van leraren. NAPL werkt hiertoe samen met (vak- en beroeps-)organisaties van leraren, schoolbesturen, lerarenopleidingen en het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

Deze nationale aanpak heeft vier pijlers:

1. ontwikkelpaden voor de professionele ontwikkeling van leraren;
2. een digitaal platform met informatie over het professionaliseringsaanbod;
3. co-creatielabs waarin leraren, opleiders en scholen en hun besturen samen de ontwikkelpaden vertalen naar professionaliserings-/ontwikkeltrajecten voor leraren;
4. een systeem van kwaliteitsborging.

In deze notitie beschrijven we het ontwikkelpad naar van start- naar vakbekwaam en de deelbekwaamheden die daarbij horen.

1 Introductie ontwikkelpaden

Wat zijn ontwikkelpaden?

Ontwikkelpaden bieden leraren inzicht in waar ze staan in hun professionele ontwikkeling, waar ze naartoe kunnen groeien en welke route ze daarvoor kunnen nemen. Binnen een ontwikkelpad werken leraren aan de beoogde leeruitkomsten die voor dat ontwikkelpad zijn bepaald. Dat doen ze door in de loop van de tijd verschillende leerarrangementen binnen dat ontwikkelpad af te ronden. Ontwikkelpaden schrijven geen vaste route langs de verschillende leerarrangementen voor.

Bij het ontwerp van het ontwikkelpad 'Van start- naar vakbekwaam' is rekening gehouden met inzichten uit de vakliteratuur en de eind 2025 herijkte bekwaamheidseisen voor leraren.

Ontwikkelniveaus

In bekwaamheid van leraren kunnen we drie niveaus onderscheiden: startbekwaam, vakbekwaam en expert. Na het voltooien van een lerarenopleiding is een leraar startbekwaam en wettelijk bevoegd om les te geven. Via ontwikkelpaden kan een leraar een volgend niveau bereiken. Vakbekwame leraren hebben een breder en effectiever handelingsrepertoire dan startbekwame leraren en kunnen autonomer handelen en lesgeven in complexere onderwijssituaties. Waar vakbekwaamheid vooral ontwikkeling in de breedte is, gaat het bij het expertniveau juist om ontwikkeling in de diepte in een specifiek domein, zoals bijvoorbeeld de specialisatie curriculumontwikkeling.

Groeidimensies

Een leraar kan zich langs diverse lijnen (dimensies) ontwikkelen:

1. steeds beter worden in het werk;
2. steeds meer en complexere taken op zich nemen;
3. steeds meer invloed verwerven binnen de school of opleiding.

Onderzoek laat zien dat leraren in de eerste fase van hun loopbaan vooral bezig zijn met 'overeind blijven'. Snel daarna richten ze de aandacht vooral op taken als klassenmanagement en instructie. Ten slotte krijgen ze steeds meer oog voor de ontwikkeling van leerlingen en worden ze bijvoorbeeld steeds beter in differentiëren.

Wie het vak eenmaal in de vingers heeft, kan zich naast lesgeven ook richten op andere, schoolbrede taken, zoals curriculumontwikkeling, de integratie van burgerschap of digitale geletterdheid in de vakken en jaarlagen.

Waar een leraar in het begin vooral verantwoordelijk is voor de eigen klas, wordt die later (mede)verantwoordelijk voor de ontwikkeling van het team en de school of vervult zelfs daarbuiten een rol. Voorbeelden van dit laatste zijn regionale leergemeenschappen, een landelijke vakontwikkelgroep of een leraar die als specialist andere scholen ondersteunt (zoals binnen het programma Ontwikkelkracht). Zo ontstaat er steeds meer ruimte om vakmanschap en praktijkkennis in te zetten voor beter onderwijs.

Wettelijke bekwaamheidseisen

Bij het ontwerp van de ontwikkelpaden is rekening gehouden met de wettelijke bekwaamheidseisen. Daarbij zijn we uitgegaan van de meest recente, herijkte versie van september 2025.¹

¹ <https://www.aob.nl/assets/Downloads/Herijking-bekwaamheidseisen-leraar.pdf>

2 Ontwikkelpad van start- naar vakbekwaam

De herijkte bekwaamheidseisen gaan uit van vier domeinen: inhoudelijk, didactisch, pedagogisch en professioneel. De onderwijspraktijk waarin de leraar werkt, maakt verschil voor de bekwaamheden die nodig zijn. Hieronder leggen we dat uit en in de bijlagen specificeren we het.

2.1 Inhoudelijk bekwaam handelen

Ontwikkelpad

Startbekwame leraren brengen leerstof zorgvuldig en correct over. Vakbekwame leraren hebben de doorlopende leerlijn in hun hoofd, ze structureren, verbinden en duiden de vakinhoud vanuit kernconcepten en vakspecifieke denk- en werkwijzen. Ze helpen leerlingen om samenhang te zien binnen en tussen onderwerpen. Bovendien kunnen ze verbanden leggen met andere vakken.

Tabel 1: Deeltaken van inhoudelijke bekwaamheid

Startbekwaam (Startniveau)	Vakbekwaam (Beoogd eindniveau)
De leraar heeft een grondige beheersing van de leerstof in het te onderwijzen vakgebied/de te onderwijzen vakgebieden, heeft inzicht in vakspecifieke denk- en werkwijzen en kan deze toepassen en in perspectief plaatsen.	De leraar gebruikt vakinhoud en vakspecifieke denk- en werkwijzen doelgericht en flexibel in uiteenlopende leercontexten. Diegene leert onderliggende concepten en denk- en werkwijzen expliciet aan, sluit met uitleg, opdrachten en begeleiding aan bij het denken van leerlingen en stimuleert hen om zelf verbanden te leggen en hun begrip te verdiepen.
De leraar maakt keuzes in de leerstof, is kritisch in het werken met een lesmethode, verrijkt en vult deze aan, passend bij de doelgroep.	De leraar kiest zelf beargumenteerd welke leerstof wordt behandeld. Diegene werkt kritisch en creatief met methodes, herschikt, verrijkt en vult deze aan en ontwikkelt zo nodig aanvullend materiaal passend bij leerdoelen, doelgroep en voortgang van leerlingen.
De leraar legt vanuit vakinhoudelijke expertise verbanden met de dagelijkse praktijk, de actualiteit, passend bij de leeftijd en het ontwikkelingsniveau van de leerling.	De leraar gebruikt praktijk- en maatschappelijke contexten doelgericht als onderdeel van de lessen en stimuleert leerlingen actief om de persoonlijke en maatschappelijke relevantie van kennis te onderzoeken en deze te verbinden met begrippen en denkmodellen uit het vakgebied.
De leraar stimuleert metacognitief denken passend bij het niveau van de leerling, onder meer door tot zelfreflectie aan te zetten, te modelleren.	De leraar versterkt de basisvaardigheden doelgericht binnen het vak en maakt taal- en denkprocessen expliciet als onderdeel van het leren denken binnen het vakgebied. De leraar werkt met collega's aan samenhang en transfer van deze vaardigheden naar vakken en diverse situaties.
De leraar weet dat de lesinhoud is gebaseerd op het landelijke curriculum met bijbehorende referentieniveaus, leerroutes, kerndoelen, eindtermen en/of kwalificatiedossiers en kan deze informatie doelgericht inzetten.	De leraar gebruikt het landelijk curriculum doelgericht bij het (her)ontwerpen van onderwijs over meer leerjaren. Diegene maakt beargumenteerde keuzes in opbouw, prioritering en verdieping van leerinhouden, verbindt doelen, toetsing en onderwijsactiviteiten en kan verantwoorden hoe het onderwijs bijdraagt aan de ontwikkeling van leerlingen over meerdere leerjaren.
De leraar heeft inzicht in de inhoudelijke leerlijnen van het onderwijs waarin deze werkzaam is.	De leraar overziet leerlijnen binnen en tussen vakgebieden, werkt actief samen met collega's om onderwijs af te stemmen, draagt bij aan vakoverstijgende activiteiten, samenhang en inhoudelijke continuïteit van het onderwijsprogramma.
De leraar heeft inzicht in hoe de onderwijsinhoud voortbouwt op het voorgaande onderwijs en voorbereidt op het vervolgonderwijs, de beroepspraktijk en de samenleving, kan deze informatie vinden en doelgericht inzetten.	De leraar benut inzichten over doorlopende leerlijnen actief bij de ontwikkeling van het onderwijs en draagt vanuit de vakinhoudelijke expertise bij aan de breedte, samenhang en actualiteit van het schoolcurriculum. Ook werkt de leraar doelgericht aan beter onderwijs en weet hoe dit onderwijs leerlingen voorbereidt op vervolgonderwijs, beroepspraktijk en de samenleving.
De leraar heeft een brede algemene kennis, is op de hoogte van relevante actualiteiten en maatschappelijke ontwikkelingen en integreert deze in het onderwijs.	De leraar integreert maatschappelijke ontwikkelingen systematisch in het onderwijs en gebruikt deze om perspectiefneming, oordeelsvorming en begrip van de wereld bij leerlingen te ontwikkelen. De leraar laat hen vakinhoudelijke kennis toepassen op maatschappelijke vraagstukken.

2.2 Didactisch bekwaam handelen

Ontwikkelpad

Didactisch vakbekwame leraren onderscheiden zich door integraal en adaptief handelen. Waar startbekwame leraren onderwijs zorgvuldig ontwerpen en uitvoeren binnen gegeven kaders en bewust gebruikmaken van aangereikte modellen en inzichten, ontwikkelen vakbekwame leraren een steeds hechtere samenhang tussen doelen, didactiek, differentiatie, toetsing en feedback. Ze analyseren leerprocessen en leerresultaten systematisch en herkennen onderliggende patronen. Zo weten ze hun onderwijs in uiteenlopende contexten doelgericht en flexibel bij te sturen.

Tabel 2: Deeltaken van didactische bekwaamheid

Startbekwaam (Startniveau)	Vakbekwaam (Beoogd eindniveau)
De leraar brengt de leerinhoud op een aansprekende manier over en motiveert leerlingen om te leren.	De leraar sluit aan bij interesses, voorkennis en context van leerlingen en expliciteert vakspecifieke denk- en werkwijzen. Diegene stimuleert leerlingen om actief verbanden te leggen binnen en buiten het vak, biedt gerichte keuzevrijheid binnen heldere kaders en benut kansen in de lessituatie om betrokkenheid en diepgang te vergroten.
De leraar ontwerpt lessen met instructie- en werkvormen die passen bij de doelen en zorgt voor de benodigde leertijd en materialen.	De leraar ontwerpt flexibel en samenhangend onderwijs waarin doelen, instructie, verwerking, leertijd en materialen worden afgestemd op uiteenlopende onderwijsbehoeften. Diegene combineert uitvoering met (her)ontwerp en ontwikkelt waar nodig eigen leermateriaal.
De leraar ondersteunt het leerproces van leerlingen door het doelgericht en beredeneerd toepassen van (vak)didactische principes, onder meer door het stellen van een duidelijk leerdoel, door voorkennis te activeren, duidelijke instructie te geven, woord en beeld te combineren, te scaffolding, actieve verwerking tot stand te brengen en gespreid/herhaald te oefenen.	De leraar integreert (vak)didactische principes doelgericht en in samenhang met leerdoelen en leerlijnen. Diegene activeert leerlingen tot diepgaand denken, differentieert binnen duidelijke kaders en geeft tijdige, inhoudelijk gerichte feedback die zichtbaar bijdraagt aan voortgang en begrip.
De leraar heeft hoge verwachtingen van leerlingen en maakt dit onder meer duidelijk door hen uitdagende leerdoelen te stellen en hen positieve en constructieve feedback te geven.	De leraar maakt hoge verwachtingen expliciet in leerdoelen, taakontwerp en interactie. Diegene zet feedback systematisch in als instrument voor regulatie en stimuleert eigenaarschap door leerlingen actief te betrekken bij het stellen van doelen en het monitoren van hun ontwikkeling.
De leraar zet digitale leermiddelen kundig en doelgericht in.	De leraar volgt relevante digitale ontwikkelingen kritisch en selecteert doelgericht middelen die aantoonbaar bijdragen aan leerdoelen. Diegene ontwerpt onderwijs waarin digitale toepassingen het leren verdiepen, differentiëren of verrijken en verbindt deze aan de leefwereld van leerlingen.
De leraar handelt op basis van onderwijs(leer)-psychologische basiskennis over het leerproces en de werkzame principes van het leren, wetenschappelijke kennis over effectief onderwijzen en (vak)didactische, domein specifieke theorievorming over leer- en werkvormen.	De leraar integreert onderwijspsychologische en (vak)didactische theorieën flexibel in complexe lessituaties. Diegene toetst het eigen handelen aan wetenschappelijke inzichten en benut nieuwe bronnen om het eigen repertoire te vergroten en te verbeteren.
De leraar maakt gebruik van bij het vakgebied en de doelgroep passende, valide en betrouwbare (formatieve en summatieve) toetsing en evaluatie, waaronder observatie, praktijkopdrachten en leerling gesprekken en volgt zo systematisch de voortgang, signaleert snel waar leerlingen vastlopen en geeft gerichte feedback en effectieve ondersteuning.	De leraar ontwerpt toetsing die aansluit bij leerdoelen en leerlijnen, combineert passende instrumenten en analyseert opbrengsten systematisch. Diegene gebruikt toets data voor gerichte bijsturing, differentiatie en versterking van het leerproces.

De leraar evalueert de lessen(reeksen) op basis van de gestelde leerdoelen door leerresultaten en leerlinggedrag systematisch te analyseren en past naar aanleiding van de evaluatie zo nodig de lessen aan.	De leraar analyseert leerresultaten en leerlinggedrag en vergelijkt ze met kerndoelen, eindtermen en leerlijnen. Diegene herkent onderliggende oorzaken van tegenvallende opbrengsten en herontwerpt lessen doelgericht. De leraar verbindt evaluatie aan een bredere kwaliteitsontwikkeling van het vak of het team.
De leraar zorgt voor tijdige en informatieve feedback aan de leerling op de voortgang van de taak.	De leraar integreert feedback cyclisch in het leerproces en gebruikt deze als instrument voor regulatie, reflectie en transfer. Diegene ondersteunt leerlingen bij het nemen van verantwoordelijkheid voor hun leerproces binnen heldere verwachtingen en kaders.
De leraar stimuleert metacognitief denken passend bij het niveau van de leerling, onder meer door tot zelfreflectie aan te zetten en te modelleren.	De leraar integreert metacognitie structureel in het onderwijs en ondersteunt leerlingen bij het plannen, monitoren en evalueren van hun leerstrategieën. Diegene stimuleert transfer door leerlingen bewust te laten reflecteren op aanpak, keuzes en toepasbaarheid in nieuwe contexten.
De leraar herkent verschillen tussen leerlingen en stemt de les hierop af door te differentiëren in onder meer tempo, leerdoel, instructie, opdrachten en/of feedback.	De leraar analyseert verschillen in voorkennis, motivatie en onderwijsbehoeften en ontwerpt binnen curriculumkaders doelgerichte variatie in leerdoelen, instructie, verwerking en feedback. Diegene verbindt differentiatie expliciet aan het beoogde leerresultaat en bewaakt hoge verwachtingen voor alle leerlingen.
De leraar heeft basale kennis van veel voorkomende (fysieke) beperkingen van leerlingen.	De leraar heeft diepgaande kennis van onderwijsbehoeften en integreert passende ondersteuning vanzelfsprekend in het lesontwerp. Diegene combineert preventieve en curatieve interventies en stemt af met collega's en ondersteuners om het leerpotentieel optimaal te benutten.
De leraar heeft (basale) kennis van het lesgeven aan anderstalige leerlingen.	De leraar verbindt vakinhoud en taalontwikkeling doelgericht in de lessen en differentieert in taalondersteuning. Diegene zet een breed repertoire aan strategieën in om participatie en leerresultaat te vergroten.
De leraar heeft basale kennis van de kenmerken en onderwijsbehoeften van alle doelgroepen waartoe de leraar wordt opgeleid.	De leraar heeft diepgaande kennis van verschillende doelgroepen en vertaalt deze naar doordachte keuzes in onderwijs, didactiek en begeleiding. Diegene ziet ontwikkelmogelijkheden ondanks zichtbare beperkingen en schept voorwaarden waarin uiteenlopende leerlingen tot hun recht komen.

2.3 Pedagogisch bekwaam handelen

Ontwikkelpad

Pedagogisch bekwaam handelen gaat om het realiseren van een veilig, aangenaam en uitdagend klimaat waarin leerlingen zich kunnen ontwikkelen tot zelfstandige en verantwoordelijke personen. De leraar bouwt met iedere leerling een respectvolle, onderwijsgerichte relatie op en zorgt ervoor dat leerlingen zich gezien, begrepen en ondersteund weten.

Pedagogisch vakbekwame leraren onderscheiden zich door integraal en adaptief handelen. Waar startbekwame leraren zich vooral richten op het waarborgen van orde, veiligheid en duidelijke kaders, ontwerpen vakbekwame leraren doelgericht een leeromgeving waarin relatie, verantwoordelijkheid en ontwikkeling samenkomen. Ze analyseren gedrag en groepsprocessen systematisch en stemmen hun handelen bewust af op verschillen tussen leerlingen en op veranderende situaties. Daarmee versterken ze tegelijkertijd welzijn, zelfvertrouwen, verantwoordelijkheid en leerresultaten van leerlingen.

Tabel 3: Deeltaken van pedagogische bekwaamheid

Startbekwaam (Startniveau)	Vakbekwaam (Beoogd eindniveau)
De leraar schept organisatorische randvoorwaarden zoals een effectieve inrichting van de leeromgeving.	De leraar bouwt een leeromgeving die aansluit bij wetenschappelijke inzichten en een analyse van onderwijsbehoeften. Diegene richt tijd, ruimte, activiteiten en routines doelgericht in om veiligheid, zelfstandigheid, betrokkenheid en leerprestaties te bevorderen. De leraar stemt regels en professionele oordeelsvorming af en betreft leerlingen actief bij het onderhouden van organisatorische afspraken die het leren ondersteunen.
De leraar draagt bij aan de (sociaal-emotionele) ontwikkeling van de leerling tot een zelfstandige en verantwoordelijke volwassene.	De leraar werkt doelgericht aan de sociaal-emotionele ontwikkeling en het zelfvertrouwen van leerlingen in hun groei naar zelfstandige en verantwoordelijke personen. Diegene verbindt deze ontwikkeling expliciet aan onderwijsdoelen en ondersteunt de actieve betrokkenheid van leerlingen bij hun eigen ontwikkeling. De leraar benut het onderwijs om leerlingen te laten oefenen in oordeelsvorming, samenwerking en het nemen van verantwoordelijkheid.
De leraar signaleert veel voorkomende leer-, gedrags- en werkhoudingsproblemen en kan inschatten of deze de basisondersteuning overstijgen en kan indien nodig een ontwikkelingsperspectiefplan uitvoeren.	De leraar analyseert systematisch onderwijs- en ondersteuningsbehoeften, stemt het pedagogisch en didactisch handelen hierop af en volgt de ontwikkeling en effecten. Diegene ondersteunt leerlingen door vroegtijdige signalering en preventief pedagogisch handelen, beoordeelt of extra ondersteuning nodig is en stelt zo nodig samen met betrokkenen een ontwikkelingsperspectiefplan op.
De leraar is zich bewust van de uiteenlopende achtergronden van leerlingen en houdt hier rekening mee.	De leraar duidt leren en gedrag vanuit sociale, culturele en contextuele achtergronden, stemt het pedagogisch handelen daarop af en draagt bij aan een inclusieve leeromgeving waarin leerlingen zich gerespecteerd voelen. Diegene stimuleert onderlinge waardering voor verschillen en betreft leerlingen actief bij het vormgeven van een veilige en positieve leeromgeving.
De leraar handelt op basis van wetenschappelijke kennis over de cognitieve, emotionele, sociale en morele ontwikkeling van leerlingen en kent de pedagogische principes die de ontwikkeling bevorderen.	De leraar handelt evidence-informed en weet vanuit kennis over de cognitieve, sociale, emotionele en morele ontwikkeling gedrag en groepsprocessen te duiden en het eigen handelen hierbij aan te passen. Diegene stemt interventies doelgericht af op veranderende taken, diverse leerling groepen en complexere onderwijscontexten.
De leraar heeft basale kennis van de kenmerken en sociaal-emotionele behoeften van alle doelgroepen waarvoor de leraar wordt opgeleid en heeft een repertoire aan pedagogische vaardigheden.	De leraar heeft diepgaand inzicht in doelgroepenkenmerken, hanteert een breed en flexibel pedagogisch repertoire en zet dat bewust in. Diegene betreft leerlingen actief bij het ontwikkelen van omgangsvormen en afspraken die het samen leren en leven ondersteunen.
De leraar bouwt met elke leerling een veilige pedagogische relatie op, waarbij: <ul style="list-style-type: none"> • de verantwoordelijkheid in deze relatie altijd bij de leraar ligt (asymmetrisch), • de intentie altijd is dat de leerling leert en zich ontwikkelt (op onderwijs gericht), • de leraar de eigen grenzen en die van de leerling in acht neemt. 	De leraar bouwt doelbewust aan pedagogische relaties, waarin leerlingen zich gezien, begrepen en ondersteund weten en zich veilig kunnen ontwikkelen. Tegelijkertijd stelt diegene duidelijke grenzen, zodat leerlingen weten waar ze aan toe zijn. De leraar bevordert hun zelfvertrouwen en motivatie en stemt relatie en onderwijs voortdurend af op wat leerlingen nodig hebben.
De leraar neemt de regie, communiceert duidelijke regels, bekrachtigt positief gedrag en grijpt, indien nodig, tijdig en passend in.	De leraar geeft pedagogische richting aan leren en omgang met elkaar, waardoor zelfregulatie, verantwoordelijkheid en leergericht gedrag worden gestimuleerd. Diegene stemt het eigen handelen ook in complexe en wisselende situaties af op wat leerlingen nodig hebben. De leraar spreekt hen aan op gedrag en verwachtingen en handelt tijdig en doelgericht om spanningen en escalaties te voorkomen.
De leraar schept organisatorische randvoorwaarden zoals een effectieve inrichting van de leeromgeving die veilig, positief en motiverend is.	De leraar creëert een veilig, positief en motiverend leerklimaat waarin leerlingen zich gezien en gerespecteerd weten en actief bijdragen aan gezamenlijke afspraken. Diegene zorgt voor rust en een positieve groepsdynamiek, waardoor leerlingen hun aandacht bij de les kunnen houden en beter leren.

De leraar heeft kennis van groepsdynamica en zet deze kennis in ter bevordering van een veilig, positief en effectief leerklimaat.	De leraar analyseert en stuurt groepsprocessen doelgericht, zodat veiligheid en betrokkenheid ontstaat en ruimte voor leren. Diegene stimuleert leerlingen om verantwoordelijkheid te nemen voor een positieve sfeer in de klas en past het eigen handelen aan bij veranderende groepssamenstellingen.
--	--

2.4 Professioneel bekwaam handelen

Ontwikkelpad

Professioneel bekwaam handelen betekent dat een leraar onderzoekend werkt en reflecteert op zichzelf, de schoolorganisatie, de bredere omgeving en de beroepsgroep als geheel.

Startbekwame leraren reflecteren vooral op hun eigen functioneren binnen de klas. Vakbekwame leraren integreren visie, waarden, onderzoek en organisatiecontext in hun handelen. Ze analyseren vraagstukken systematisch en vertalen inzichten doelgericht naar verbeteringen. Hun professioneel oordeelsvermogen groeit en hun invloed reikt verder dan de eigen onderwijspraktijk.

Tabel 4: Deeltaken van professionele bekwaamheid

Startbekwaam (Startniveau)	Vakbekwaam (Beoogd eindniveau)
De leraar heeft een onderwijsvisie (in wording) over alle aspecten van het beroep en verbindt dit (in toenemende mate) aan het handelen op de korte termijn.	De leraar heeft een samenhangende onderwijsvisie waarin leerstof, leerlingen, rolopvatting en context geïntegreerd zijn. Deze visie geeft richting aan het eigen pedagogische, didactische en organisatorische handelen op de korte en langere termijn. Diegene vertaalt deze visie naar verschillende groepen en contexten, benut eigen sterke punten en beargumenteert keuzes in relatie tot team- en schoolontwikkeling.
De leraar is actief op zoek naar manieren om de eigen aanpak te verbeteren en leerresultaten te verhogen, maakt daarbij gebruik van theorie en onderzoeksuitkomsten en toont een reflectieve, lerende en onderzoekende houding t.a.v. het inhoudelijk, pedagogisch, didactisch en professioneel handelen.	De leraar benut (praktijk)onderzoek doelgericht om het onderwijs in de school evidence-informed en systematisch te analyseren en te verbeteren. Diegene verzamelt en analyseert relevante gegevens en verkent alternatieve perspectieven en vertaalt de inzichten naar duurzame aanpassingen in het onderwijsontwerp. De leraar onderbouwt keuzes en draagt actief bij aan gezamenlijke kennisontwikkeling binnen team en netwerk.
De leraar is in staat tot reflectie op ethische kwesties met betrekking tot de eigen beroepsuitoefening.	De leraar weegt pedagogische en maatschappelijke belangen expliciet af in complexe situaties, betreft verschillende perspectieven (leerlingen, ouders, collega's, schoolvisie en context) en onderbouwt beslissingen vanuit professionele waarden en standaarden. Diegene maakt normatieve afwegingen bespreekbaar binnen team en organisatie.
De leraar vraagt om hulp en feedback van collega's, bijvoorbeeld over werkdruk en professionele autonomie en kan grenzen aangeven.	De leraar benut collegiale feedback structureel voor de professionele ontwikkeling. Diegene neemt mede regie in team- en schoolontwikkeling en ondersteunt collega's actief met advies, intervisie of gezamenlijke probleemoplossing en draagt zichtbaar bij aan een professionele leercultuur.
De leraar maakt deel uit van een team en participeert actief en constructief in de samenwerking.	De leraar neemt regie in samenwerkingsprocessen rondom onderwijsinhoud, -organisatie en pedagogiek en draagt bij aan gezamenlijke besluitvorming over en kwaliteitsverbetering van het onderwijs.
De leraar kan het pedagogisch, didactisch, inhoudelijk en professioneel handelen afstemmen met en verantwoorden aan collega's en hierop feedback ontvangen en geven.	De leraar onderbouwt en verantwoordt het professioneel handelen expliciet vanuit visie, theorie en verzamelde gegevens. Diegene combineert lesgeven met het begeleiden van leraren in opleiding of startende collega's en zet daarbij de eigen expertise flexibel in.

De leraar volgt de (beleids)ontwikkelingen binnen de organisatie en weet hoe leraren daar invloed op kunnen uitoefenen.	De leraar analyseert beleidsontwikkelingen in relatie tot onderwijskwaliteit, levert onderbouwde bijdragen aan beleidsvorming binnen school of netwerk en verbindt beleidskaders strategisch aan onderwijsontwikkeling en kwaliteitsverbetering.
De leraar heeft basiskennis van de cao en wetgeving omtrent de positie van de leraar binnen de organisatie.	De leraar begrijpt de samenhang tussen wetgeving, professionele ruimte en onderwijskwaliteit, bewaakt zorgvuldige naleving hiervan binnen het team en de organisatie en verbindt rechtspositionele kaders expliciet aan professioneel handelen en kwaliteitsontwikkeling.
De leraar kan informatie over het onderwijs en de voortgang van de leerling communiceren aan ouders/verzorgers evenals aan andere professionals.	De leraar bouwt duurzame samenwerkingsrelaties met ouders en externe professionals, analyseert complexe ondersteuningsvragen en coördineert samenwerking doelgericht. Diegene verbindt externe ondersteuning expliciet aan onderwijsdoelen en draagt bij aan gezamenlijke besluitvorming voor de ontwikkeling van leerlingen.
De leraar heeft inzicht in de ondersteuningsstructuren binnen de organisatie.	De leraar analyseert complexe ondersteuningsvragen op basis van relevante gegevens, initieert en coördineert samenwerking met interne en externe partners en zorgt voor zorgvuldige (onderwijskundige) afstemming. Diegene onderbouwt keuzes vanuit professionele standaarden en verbindt ondersteuning expliciet aan onderwijsdoelen en duurzame ontwikkeling van leerlingen.
De leraar is zich ervan bewust toe te treden tot een beroepsgroep die verantwoordelijkheid draagt voor de (inhoudelijke) ontwikkeling en de kwaliteit van het onderwijs.	De leraar draagt actief en inhoudelijk bij aan professionele netwerken binnen en buiten de school, analyseert wat maatschappelijke en technologische ontwikkelingen betekenen voor de onderwijskwaliteit en de eigen onderwijsvisie. Diegene oefent aantoonbaar invloed uit op de bredere onderwijs- en beroepsontwikkeling.
De leraar is zich bewust van professionele waarden en standaarden die gehanteerd worden binnen de beroepsgroep en past deze toe in de dagelijkse praktijk.	De leraar verantwoordt eigen professioneel handelen expliciet en onderbouwd vanuit gedeelde waarden en standaarden, weegt deze in complexe en contextgebonden situaties en maakt normatieve afwegingen bespreekbaar. Diegene draagt actief bij aan de verdere explicitering, ontwikkeling en borging van professionele standaarden binnen team, organisatie of netwerk.
De leraar heeft inzicht in de totstandkoming van en ontwikkelingen in het (nationale) onderwijsbeleid.	De leraar analyseert (beleids)ontwikkelingen en hun betekenis voor onderwijskwaliteit en leerlingontwikkeling. Diegene levert onderbouwde bijdragen aan beleidsvorming binnen school of netwerk en verbindt beleidskaders expliciet en strategisch aan onderwijsvisie, curriculumontwikkeling en kwaliteitsverbetering.

Bijlage 1: Adviezen voor de co-creatielabs

De ontwikkelpaden 'Van start- naar vakbekwaam' en 'Specialisatie curriculumontwikkeling' zijn zó opgesteld dat de co-creatielabs van NAPL ermee aan de slag kunnen. In deze labs komen leraren, schoolleiders, opleiders en andere experts bij elkaar. Samen stellen zij het professionaliseringsaanbod samen op basis van de ontwikkelpaden en de opgestelde kwaliteitsnormen. Hier volgen algemene adviezen voor de ontwikkelaars.

- Om recht te doen aan de complexiteit van het werk van leraren en deze intact te laten, zijn de ontwikkelpaden gebaseerd op de praktijk van deze professionals. Hiervoor hebben we zogenoemde beroepspraktijken ontwikkeld (zie hiervoor de toelichting hieronder). Ons advies is om deze integrale benadering te handhaven en het werk van leraren niet te reduceren tot een afvinkbare lijst van losstaande leeruitkomsten.
- Om recht te doen aan de complexiteit en het cyclische karakter van professionalisering van leraren adviseren we bij beide ontwikkelpaden aandacht te besteden aan informeel en formeel leren en aan collectief en individueel leren, op een manier die past bij de dagelijkse praktijk en bij wat een leraar al kan (maatwerk).
- Ontwikkelingen rond digitalisering (inclusief AI) gaan razendsnel en ook hier is ons advies om de professionalisering op deze gebieden integraal aan te vliegen, zodat digitalisering duurzaam kan worden ingebed in curricula en opleidingen.

Toelichting beroepspraktijken

Bij het ontwerp van het ontwikkelpad 'Van start- naar vakbekwaam' hebben we rekening gehouden met de wettelijke bekwaamheidseisen. Daarbij zijn we uitgegaan van de meest recente, herijkte versie van september 2025. Deze kent nog steeds de indeling in inhoudelijke, didactische, pedagogische en professionele bekwaamheden. Bovendien hebben de lerarenorganisaties in hun herijking criteria geformuleerd om vakbekwaamheid vast te stellen.

Omdat de ontwikkeling als professional al doende gebeurt, interpreteren we de bekwaamheidseisen richtinggevend. De leraar groeit in authentieke beroepssituaties, waarbij kennis, vaardigheden en professioneel oordeelsvermogen in toenemende mate geïntegreerd worden. Hiervoor gebruiken we de term beroepspraktijken. Deze beroepspraktijken zijn geïnspireerd op het concept 'persistent challenges' van Kennedy (2016): fundamentele handelingsvraagstukken waarmee alle leraren, ongeacht sector of context, te maken hebben. In onderstaande toelichting beschrijven we per bekwaamheidsdomein diverse beroepspraktijken.

Beroepspraktijken horende bij ontwikkelpad van start- naar vakbekwaam

Er zijn vier soorten bekwaamheden waarin je kunt groeien: inhoudelijk, didactisch, pedagogisch en professioneel. Hieronder lichten we elke bekwaamheid toe, gevolgd door een korte uitleg over de beroepspraktijk passend bij het ontwikkelpad van start- naar vakbekwaam.

1. Inhoudelijk bekwaam handelen

Deze bekwaamheid heb je nodig in drie beroepspraktijken (1, 4 en 5)

Beroepspraktijk 1: vakinhoud en beroep leerbaar maken en tot leven brengen voor leerlingen

Om leerstof goed te kunnen overdragen moet je het vakgebied grondig beheersen en inzicht hebben in vakspecifieke denk- en werkwijzen.

Zo kun je professionele keuzes maken: wat zijn de kernconcepten en onderliggende verbanden van de leerstof? Waarom leren leerlingen dit? En hoe kan ik de stof voor mijn leerlingen toegankelijk en betekenisvol maken?

Je maakt vakspecifieke denk- en werkwijzen expliciet en begeleidt leerlingen bij het leren redeneren, verbanden leggen en het toepassen van kennis in nieuwe situaties. Jouw handelen draagt eraan bij dat leerlingen zich de stof goed eigen maken.

Beroepspraktijk 4: ontwerpen van onderwijs

Bij inhoudelijk bekwaam handelen hoort ook dat je lessen ontwerpt waarin vakinhoud en leerdoelen aansluiten en afgestemd zijn op het niveau van jouw leerlingen. Het curriculum en de methode dienen hierbij als uitgangspunt en niet als voorschrift. Jij als leraar selecteert en ordent de leerstof en houdt bij je instructie, uitleg en opdrachten rekening met verschillen tussen leerlingen.

Je kent de geldende curriculumkaders, zoals kerndoelen, eindtermen, referentieniveaus, leerroutes of kwalificatiedossiers. Ook heb je oog voor doorlopende leerlijnen en jouw aandeel daarin. Bij het ontwerpen van lessen(series) zorg je dus voor samenhang in de opbouw van leerdoelen over meer leerjaren. Je sluit aan bij wat leerlingen eerder hebben geleerd en bereiden hen voor op het volgende leerjaar, vervolgonderwijs, beroepspraktijk en maatschappelijke participatie.

Met jouw vakinhoudelijke expertise draag je bij aan de opbouw, samenhang en actualiteit van het schoolcurriculum. Je werkt hierbij samen met collega's binnen en buiten je eigen vakgebied.

Beroepspraktijk 5: de maatschappelijke opdracht van het onderwijs vormgeven

Om leerstof betekenisvol te maken voor leerlingen verbind je die met herkenbare situaties, de actualiteit, maatschappelijke vraagstukken of de (latere) beroepspraktijk. Daardoor ontdekken leerlingen waarom bepaalde kennis relevant voor hen is en hoe ze die kunnen gebruiken.

Je stimuleert leerlingen om verbanden te leggen tussen de vakinhoud en maatschappelijke vraagstukken. Bij de maatschappelijke opdracht hoort ook aandacht voor de basisvaardigheden (taal, rekenen, burgerschap en digitale geletterdheid) in alle vakken.

2. Didactisch bekwaam handelen

Deze bekwaamheid heb je nodig in drie beroepspraktijken (1, 2 en 4).

Beroepspraktijk 1: vakinhoud en beroep leerbaar maken en tot leven brengen voor leerlingen

Door didactisch bekwaam handelen kunnen leerlingen zich doeltreffend kennis en vaardigheden eigen maken. Dit bereik je met doelgericht, onderbouwd en afgestemd onderwijs: je organiseert het leerproces op zo'n manier dat leerlingen daadwerkelijk tot begrip en toepassing komen.

Differentiatie is hierbij onmisbaar. Je herkent verschillen in voorkennis, motivatie, tempo, taalvaardigheid en ondersteuningsbehoeften en stemt hierop je leerdoelen, instructie, opdrachten en feedback af. Je draagt bij aan inclusieve leeromgevingen, waarin ook leerlingen met cognitieve of fysieke beperkingen optimaal kunnen deelnemen. Anderstalige leerlingen ondersteun je met taalgericht vakonderwijs, waarbij taalontwikkeling en vakinhoudelijk leren elkaar versterken.

Je houdt vakliteratuur bij en benut (wetenschappelijke) nieuwe inzichten om je eigen repertoire uit te breiden.

Beroepspraktijk 2: leerlingen zien en begeleiden in hun ontwikkeling

Als didactisch bekwame leraar bevorder je het (zelf)lerend vermogen van leerlingen (metacognitie en zelfregulatie). Je ondersteunt hen bij het stellen van doelen, het monitoren van hun voortgang en reflectie op hun leerstrategieën. Je zet digitale middelen en innovaties doelgericht in waar deze het leren kunnen verdiepen, verrijken of differentiëren.

Beroepspraktijk 4: ontwerpen van onderwijs

Je ontwerpt motiverend en betekenisvol vakonderwijs waarin leerdoelen, vakinhoud en leerlingkenmerken samenhangen. Je geeft heldere instructie, activeert voorkennis, zet passende werkvormen in en kiest een doordachte opbouw van oefenen en verwerken. Je past (vak)didactische principes beredeneerd toe en beschikt over een breed handelingsrepertoire om in te spelen op wat zich tijdens de les voordoet. Hoge verwachtingen vormen het uitgangspunt. Je daagt leerlingen uit met ambitieuze doelen en ondersteunt hen met gerichte, procesgerichte feedback.

Als didactisch bekwame leraar volg je de leerontwikkeling systematisch met passende formatieve en summatieve toetsing, zoals observaties, praktijkopdrachten en gesprekken. Je signaleert tijdig belemmeringen in het leren en benut evaluatie en data (zoals toetsscores) om gerichte ondersteuning te bieden en je onderwijs waar nodig bij te stellen.

3. Pedagogisch bekwaam handelen

Pedagogisch bekwaam handelen gaat om zorgen voor een veilig, aangenaam en uitdagend klimaat waarin leerlingen zich kunnen ontwikkelen tot zelfstandige en verantwoordelijke personen. Als leraar bouw je met iedere leerling een respectvolle, onderwijsgerichte relatie op en zorg je ervoor dat leerlingen zich gezien, begrepen en ondersteund weten.

Deze bekwaamheid heb je nodig in vier beroepspraktijken (2, 3, 4 en 5).

Beroepspraktijk 2: leerlingen zien en begeleiden in hun ontwikkeling

Als pedagogisch bekwame leraar analyseer je systematisch gedrag en ondersteuningsbehoeften van leerlingen en groepsprocessen in de klas. Je hebt kennis van de cognitieve, sociale, emotionele en morele ontwikkeling van kinderen en jongeren en die vormt de basis voor je keuzes en aanpakken. Daarbij heb je oog voor individuele verschillen en veranderende contexten. Wanneer nodig schakel je aanvullende ondersteuning in of stel je met betrokkenen een ontwikkelingsperspectiefplan op (in het po en mbo).

Beroepspraktijk 3: pedagogisch koers houden voor een veilige leeromgeving

In je klas geef je op pedagogisch doordachte wijze richting aan het leren en de omgang met elkaar. Je stimuleert bij leerlingen zelfregulatie en verantwoordelijkheid en weet door tijdig handelen spanningen en escalaties te voorkomen. Tijd, ruimte, activiteiten en routines richt je zo in dat er een veilige, gestructureerde en uitdagende leeromgeving ontstaat. Je werkt doelgericht aan betrokkenheid, positieve groepsnormen en leerresultaten.

Beroepspraktijk 4: ontwerpen van onderwijs

Je werkt aan de sociaal-emotionele ontwikkeling en persoonsvorming van leerlingen en verbindt beide aan onderwijsdoelen. Je zet werkvormen in die leerlingen laten oefenen in oordeelsvorming, samenwerking en verantwoordelijkheid. Je betreft leerlingen actief bij hun eigen groei en maakt ontwikkelingsdoelen expliciet en bespreekbaar. Daarbij handel je niet alleen ondersteunend, maar ook preventief door tijdig risicofactoren te signaleren en leer-, gedrags- en werkhoudingsproblemen waar mogelijk te voorkomen.

Beroepspraktijk 5: Maatschappelijke opdracht van onderwijs vormgeven

Als pedagogisch bekwame leraar ben je je bewust van uiteenlopende sociale, culturele en contextuele achtergronden van leerlingen en kun je leren en gedrag in samenhang daarmee duiden.

Door sensitief en zonder oordeel te handelen draag je bij aan een inclusieve leeromgeving waarin elke leerling zich gerespecteerd en gezien voelt. Je benut diversiteit als bron voor wederzijds begrip en gezamenlijke verantwoordelijkheid. Je betreft leerlingen actief betrokken bij het creëren van een veilige en positieve leeromgeving.

4. Professioneel bekwaam handelen

Professioneel bekwaam handelen betekent dat je als leraar onderzoekend werkt en reflecteert op jezelf, de schoolorganisatie, de bredere omgeving en de beroepsgroep als geheel.

Deze bekwaamheid heb je nodig in drie beroepspraktijken (2, 6 en 7).

Beroepspraktijk 2: leerlingen zien en begeleiden in hun ontwikkeling

Als leraar verhoud je je tot de omgeving van de school. Je communiceert helder met ouders/verzorgers met diverse achtergronden en werkt samen met externe professionals. Bij complexe ondersteuningsvragen analyseer je de situatie zorgvuldig en doe je waar nodig een beroep op ondersteuning binnen of buiten de schoolorganisatie. Je initieert en coördineert samenwerking en zorgt voor een zorgvuldige onderwijskundige afstemming met betrokken professionals voor het welzijn en de ontwikkeling van leerlingen.

Beroepspraktijk 6: ontwikkeling in en van het beroep

Je reflecteert op je eigen onderwijs. Daarbij laat je je voeden door (praktijk)onderzoek en vertaal je inzichten hieruit naar gerichte en duurzame verbeteringen van je onderwijs. Je staat open voor andere perspectieven en zoekt actief naar onderbouwde verbeteringen van je eigen handelen. Daarbij weeg je ethische dimensies en maak je morele afwegingen bespreekbaar. Professionele waarden en standaarden fungeren als normatief kompas: zij geven richting aan oordeelsvorming en het handelen in complexe situaties. Je past deze waarden niet alleen toe, maar draagt ook bij aan het gesprek hierover met collega's.

Professioneel bekwaam handelen krijgt ook gestalte in samenwerking. Je neemt actief deel aan teamprocessen, stemt je handelen af met collega's, benut en geeft feedback en draagt bij aan een professionele leercultuur. Je begeleidt leraren in opleiding en startende collega's. Daarnaast weet je binnen de kaders van wet- en regelgeving je professionele ruimte te benutten en samen met collega's te werken aan goed onderwijs.

Beroepspraktijk 7: een eigen professionele identiteit (blijven) ontwikkelen

Als leraar ontwikkel je al doende een onderwijsvisie die je pedagogisch, didactisch, inhoudelijk en organisatorisch handelen stuurt. Deze visie vormt zich in voortdurende wisselwerking met praktijkervaringen, inzichten uit onderzoek en een professionele dialoog. Als professioneel bekwame leraar sta je voor je eigen onderwijs en kun je keuzes verantwoorden. Je verbindt dagelijkse beslissingen in de klas doelgericht aan werken aan onderwijskwaliteit.

Ten slotte positioneer je je binnen de beroepsgroep en het bredere onderwijsveld. Je neemt actief deel aan professionele netwerken en verbindt maatschappelijke, technologische en beleidsmatige ontwikkelingen aan onderwijsverbetering. Je levert onderbouwde bijdragen aan beleidsvorming en de onderwijsvisie binnen de school of opleiding.

Bijlage 2: Achtergrondliteratuur

- Aalsma, E., Van den Berg, J., & De Bruijn, E. (2014). *Verbindend perspectief op opleiden naar vakmanschap. Expertisegebieden van docenten en praktijkopleiders in het mbo*. 's-Hertogenbosch: Expertisecentrum Beroepsopleiding.
- AOB, CNV, FVOV, Platform VVVO, Beroepsvereniging Opleiders MBO (2025). *Herijking Bekwaamheidseisen Leraar*. <https://www.aob.nl/assets/Downloads/Herijking-bekwaamheidseisen-leraar.pdf>.
- Berliner, D. C. (2001). Learning about and learning from expert teachers. *International Journal of Educational Research*, 35, 463-482. [https://doi.org/10.1016/S0883-0355\(02\)00004-6](https://doi.org/10.1016/S0883-0355(02)00004-6).
- Bouw, E., Zitter, I., & De Bruijn, E. (2021). Exploring co-construction of learning environments at the boundary of school and work through the lens of vocational practice. *Vocations and Learning*, 14(3), 559-588.
- Bransford, J., Derry, S., Berliner, D. C., Hammerness, K., & Beckett, K. L. (2005). Theories of learning and their roles in teaching. In L. Darling-Hammond, J. Bransford, P. LePage, K. Hammerness, & H. Duffy (Eds.), *Preparing teachers for a changing world: What teachers should learn and be able to do* (pp. 40-88). Jossey-Bass.
- Bulterman, J. (2023). *Het lerarentekort: Pleidooi voor vakmanschap*. Amsterdam University Press. Zie ook: Bulterman-Bos, J. A. (2008). Will a clinical approach make education research more relevant for practice? *Educational Researcher*, 37(7), 412-420. <https://doi.org/10.3102/0013189X08325555>.
- Cochran-Smith, M., & Lytle, S. L. (1999). Relationships of knowledge and practice: Teacher learning in communities. *Review of Research in Education*, 24, 249-305. <https://doi.org/10.3102/0091732X024001249>.
- Cornelissen, F. (2025, 14 februari). *Naar een opstand van het zittend personeel: Onderwijsverandering als een sociale beweging* [Oratie]. Universiteit van Amsterdam.
- De Vries, B., Nieveen, N., & Huizinga, T. (2020). De leraar als curriculumontwikkelaar. In J. Dengerink et al. (Reds.), *Leraar: een professie met perspectief deel 2, verdieping in het beroep*. (pp. 72-81). Ten Brink uitgevers.
- Ericsson, K. A. (2006). An introduction to *Cambridge Handbook of Expertise and Expert Performance*: Its development, organization, and content. In K. A. Ericsson, N. Charness, P. J. Feltovich, & R. R. Hoffman (Eds.), *The Cambridge handbook of expertise and expert performance* (pp. 3-19). Cambridge University Press.
- Ericsson, K. A. (2018). The differential influence of experience, practice and deliberate practise on the development of superior individual performance of experts. In K. A. Ericsson, R. R. Hoffman, A. Kozbelt, & A. M. Williams (Eds.), *The Cambridge handbook of expertise and expert performance* (2nd ed., pp. 745-769). Cambridge University Press.
- Folmer, E. (2017). Curriculaire samenhang. In SLO (Red.), *Curriculumspiegel 2017* (pp. 31-54). Stichting Leerplanontwikkeling. <https://www.slo.nl/publicaties/curriculumspiegel-2017>.
- Folmer-Annevelink, E., Groenendijk, T., Grol, R. F., Litjens, L., Peeters, W., & Van Slochteren, G. (2025). *De leraar als ontwerper: vind je eigen weg in curriculumontwikkeling*. OMJS.
- Fuller, F. F., & Bown, O. H. (1975). *Becoming a teacher*. In K. Ryan (Ed.), *Teacher education*. University of Chicago Press.
- Graham, R. (2018). The career framework for university teaching: Background and overview. Royal Academy of Engineering. Retrieved from <http://www.teachingframework.com/resources/Career-Framework-University-Teaching-April-2018.pdf>.
- Grondwet. (2008). *Grondwet voor het Koninkrijk der Nederlanden. Artikel 23: Het openbaar en bijzonder onderwijs*. https://www.denederlandsegrondwet.nl/id/vi5kn3s122s4/artikel_23_het_openbaar_en_bijzonder
- Griffioen, J. (1980). *Supervisie van beginnende leraren [Supervision of beginning teachers]*. (Doctoral Thesis), University of Groningen. Hatton, N., & Smith, D. (1995). Reflection in teacher education: Towards definition and implementation. *Teaching and Teacher Education*, 11(1), 33-49.
- Grossman, P., Hammerness, K., & McDonald, M. (2009). Redefining teaching, re-imagining teacher education. *Teachers and Teaching: Theory and Practice*, 15(2), 273-289. <https://doi.org/10.1080/13540600902875340>.
- Huizinga, T. (2014). *Developing curriculum design expertise through teacher design teams*. [Dissertatie, Universiteit Twente]. <https://research.utwente.nl/en/publications/developing-curriculum-design-expertise-through-teacher-design-tea/>
- Inspectie van het Onderwijs. (2025a). *Papieren rompslomp – of kan het anders? Ruimte in regels*. Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs. (2025b) *Themaonderzoek naar het curriculumbewustzijn in het primair onderwijs*. Inspectie van het Onderwijs. <https://www.onderwijsinspectie.nl/documenten/rapporten/2025/07/03/themarapport-curriculumbewustzijn>.
- Kennedy, M. M. (2016). Parsing the Practice of Teaching. *Journal of Teacher Education*, 67(1), 6-17. <https://doi.org/10.1177/0022487115614617>.
- Kounin, J. S. (1970). *Discipline and group management in classrooms*. Holt, Rinehart & Winston.

- Maulana, R., Helms-Lorenz, M., & van de Grift, W. (2015). A longitudinal study of induction on the acceleration of growth in teaching quality of beginning teachers through the eyes of their students. *Teaching and Teacher Education*, 51, 225-245. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2015.07.003>.
- MBO Raad. (2023). *Handreiking voor docenten en onderwijsteams: werken met jongeren en volwassenen in een kwetsbare positie*. MBO Raad. https://www.mboraad.nl/sites/default/files/2023-08/handreiking_voor_docenten_en_onderwijsteams.pdf
- Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap. (2023). *Nationale Aanpak Professionalisering van Leraren: Aanvraag Nationaal Groeifonds - Uitgebreide versie*. BMC. <https://www.nationaalgroeifonds.nl/projecten-ronde-3/nationale-aanpak-professionalisering-van-leraren>.
- Muijs, D., Kyriakides, L., van der Werf, G., Creemers, B., Timperley, H., & Earl, L. (2014). State of the art – teacher effectiveness and professional learning. *School effectiveness and school improvement*, 25(2), 231-256. <https://doi.org/10.1080/09243453.2014.885451>.
- Nieveen, N. & Folmer, E. (2013). Formative evaluation in educational design research. In T. Plomp & N. Nieveen (Eds.), *Educational design research – part A: An introduction* (pp. 152-169). SLO.
- Nieveen, N., van der Veen, J., & Ventura-Medina, E. (2024). *Paden naar innovatief bèta-onderwijs*. [Oratie]. Technische Universiteit Eindhoven.
- OECD. (2025). *OECD Teaching Compass: Reimagining teachers as agents of curriculum change* (No. 123). OECD Publishing. <https://www.oecd.org/>.
- Onderwijskennis (2025). Innoverend vermogen van docenten. Opgehaald van <https://www.onderwijskennis.nl/themas/innoverend-vermogen-van-docenten>.
- Radboud Docenten Academie. (2025). *Opleidingsdoelen voor de academische docent vo*. <https://www.ru.nl/sites/default/files/2025-07/opleidingsdoelen-academisch-docent-vo-2025-2026.pdf>
- Regiegroep Dalende studentenaantallen & Regiegroep Flexibilisering. (2019). *Strategische visie in wording op het beroepsonderwijs: Toekomst van het mbo in 2030*. Ministerie van OCW.
- Ridder, M., De Bruijn, E., Zitter, I., Baartman, L., Khaled, A., Van Dijk, G., Pillen, M., Streumer, J., & Gulikers, J. (2015). *Opleidingsprofiel Master Expertdocent Beroepsonderwijs*. Hogeschool Utrecht en Hogeschool Windesheim.
- Ridder, M., Zitter, I., De Bruijn, E. (2019). Anders kijken naar onderwijs en docenten: wat kunnen we leren van het mbo? *Tijdschrift voor Lerarenopleiders*, 40(4).
- Rijksoverheid, MBO Raad & SBB. (2023c). *Werkagenda mbo 2023–2027: Samen werken aan toekomstgericht mbo*. Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/middelbaar-beroepsonderwijs/kwaliteit-mbo-opleidingen/werkagenda-mbo-2023-2027>.
- Samenwerkingsorganisatie Beroepsonderwijs Bedrijfsleven (S-BB). (2023a). *Kwalificatiestructuur mbo: samenwerking tussen onderwijs en bedrijfsleven*. SBB. <https://www.s-bb.nl/onderwijs/kwalificatiestructuur/>.
- Samenwerkingsorganisatie Beroepsonderwijs Bedrijfsleven (S-BB). (2023b). *Kwalificatiestructuur mbo is al toekomstbestendig. MBO Today*. <https://mbo-today.nl/sbb-kwalificatiestructuur-mbo-is-al-toekomstbestendig/>.
- Shulman, L. S. (1998). Teacher portfolios: A theoretical activity. In N. Lyons (Ed.), *With portfolio in hand: validating the new teacher professionalism* (pp. 23-38). Teachers College Press.
- SLO. (2025). *Actualisatie kerndoelen en examenprogramma's*. SLO.
- Snoek, M., De Wit, B., Dengerink, J., Van der Wolk, W., Van Eldik, S., & Wirtz, N. (2017). *Een beroepsbeeld voor de leraar: over ontwikkelrichtingen en groei van leraren in het onderwijs* (notitie). Amsterdam/Utrecht. Geraadpleegd van <https://www.voion.nl/wp-content/uploads/media/2019/beroepsbeeldvoordeleraar.pdf>
- Stigler, J. W., & Miller, K. F. (2018). Expertise and expert performance in teaching. In K. A. Ericsson, R. R. Hoffman, A. Kozbelt, & A. M. Williams (Eds.), *The Cambridge handbook of expertise and expert performance* (2nd ed., pp. 431-452). Cambridge University Press.
- ten Cate, O., & Scheele, F. (2007). Competency-based postgraduate training: Can we bridge the gap between theory and clinical practice? *Academic Medicine*, 82(6), 542-547. <https://doi.org/10.1097/ACM.0b013e31805559c7>.
- Van Bommel, R., Zitter, I., & de Bruijn, E. (2025b). Exploring the concept of a responsive curriculum in teacher education from the perspective of students and teacher educators. *The Curriculum Journal*, 36(2), 274-293. <https://doi.org/10.1002/curj.295>.
- Van Bommel, R., Zitter, I., & de Bruijn, E. (2025b). How does responsiveness manifest within the enacted curricula of teacher education in the Netherlands: a multiple case study. *Pedagogische Studiën*, 102(3), 236-265.

- Van den Bosch, L., Herder, A., Van Slochteren, G. & Groenendijk, G. (2024). Van theorie naar betekenisvolle le(e)spraktijk: hoe ontwerponderzoek bijdraagt aan curriculumexpertise van leraren. *Tijdschrift OnderwijsPraktijk Studies*, 2. DOI: 10.54657/TOPS.14247.
- Van Casteren, W., Den Boer, P., & Keppels, E. (2023). *Flexibilisering nascholingsaanbod mbo*. ResearchNed Nijmegen. <https://open.overheid.nl/documenten/83be170f-62cf-42ef-964c-89116009476f/file>.
- van de Grift, W., Helms-Lorenz, M., & Maulana, R. (2014). Teaching skills of student teachers: Calibration of an evaluation instrument and its value in predicting student academic engagement. *Studies in Educational Evaluation*, 43, 150-159. <https://doi.org/10.1016/j.stueduc.2014.09.003>.
- van Dijk, E. E., van Tartwijk, J., van der Schaaf, M. F., & Kluijtmans, M. (2020). What makes an expert university teacher? A systematic review and synthesis of frameworks for teacher expertise in higher education. *Educational Research Review*, 31, 100365. <https://doi.org/10.1016/j.edurev.2020.100365>
- van Tartwijk, J., Wubbels, T., & Zwart, R. C. (2017). Developing teachers' competences with the focus on adaptive expertise in teaching. In D. J. Clandinin & J. Husu (Eds.), *The SAGE Handbook of Research on Teacher Education* (pp. 820-835). Sage. https://dspace.library.uu.nl/bitstream/handle/1874/385183/2017_van_Tartwijk_ea_Devel_Teach_Comp_DRAFT.pdf?sequence=1.
- van Tartwijk, J., van Dijk, E., Kluijtmans, M., & van der Schaaf, M. (2020). Hoe leraren hun expertise ontwikkelen. In M. Snoek, I. Pauw, & J. Van Tartwijk (Eds.), *Leraar: een professie met perspectief. Deel 1: Een veelzijdig beroepsbeeld* (Vol. 1, pp. 83-92). Ten Brink Uitgevers. <https://www.beroepsbeeldvoordeleraar.nl/wp-content/uploads/2020/01/H1.7-Hoe-leraren-hun-expertise-ontwikkelen.pdf>.
- Veenman, S. (1984). Perceived problems of beginning teachers. *Review of Educational Research*, 54(1), 51-67.
- Verloop, N. (2009). De leraar. In N. verloop & J. Lowyck (Eds.), *Onderwijskunde: Een kennisbasis voor professionals* (2 ed., pp. 194-248). Wolters Noordhoff.
- Verloop, N., van Driel, J., & Meijer, P. (2001). Teacher knowledge and the knowledge base of teaching. *International Journal of Educational Research*, 35(5), 441-461. [https://doi.org/10.1016/S0883-0355\(02\)00003-4](https://doi.org/10.1016/S0883-0355(02)00003-4).
- Wetenschappelijke Curriculumcommissie (2022). *Tussenadvies 4*. (p. 45). <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2022/08/10/publiekssamenvatting-tussenadvies-4-structuur-en-regelmaat>.
- Wetenschappelijke Curriculumcommissie (2024). *Op weg naar eigentijds onderwijs. Curriculumherziening in Nederland*. Eindadvies Wetenschappelijke Curriculumcommissie. Curriculumcommissie. <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2025/04/17/bijlage-3-eindadvies-op-weg-naar-eigentijds-onderwijs>.
- Wolff, C. E., Jarodzka, H., van den Bogert, N., & Boshuizen, H. P. A. (2016). Teacher vision: Expert and novice teachers' perception of problematic classroom management scenes. *Instructional Science*, 44(3), 243-265. <https://doi.org/10.1007/s11251-016-9367-z>.